

УДК 339.

РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СФЕРІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Юрій Присяжнюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032) 239-44-63*

Розглянуто міжнародну освіту у XXI столітті і місце України у наданні освітніх послуг. Проаналізовано наукові підходи у Європейському просторі вищої освіти. Запропоновано класифікацію міжнародних організацій та інтеграційних об'єднань, що регулюють інтеграційні процеси у сфері освітніх послуг.

Ключові слова: інтеграція, освітні послуги.

На особливу увагу заслуговує міжнародна освітня стратегія. Вчитися треба: по-перше, для того, щоб знати; по-друге, щоб діяти; по-третє, щоб співпрацювати з іншими; по-четверте, щоб жити. «Людський капітал» є потужним джерелом економічного зростання.

Нарощування людського капіталу – це передусім зростання освітнього рівня, збагачення працівників знаннями, інтелектуалізація праці. Причому це не просто збільшення кількості людей з вищою освітою, воно супроводжується глибокими структурними змінами, які, у свою чергу, визначають структурні зрушення в економіці [3, с. 18].

Інтелектуалізація праці – це не лише підтвердження зростання освіченості, культури працюючих, але й економічний показник, який доводить, що праця у сфері послуг є значно ефективнішою. Це знаходить вияв у більшій питомій вазі доданої вартості у послугах порівняно з матеріальними благами.

Загалом визначення показників, які характеризують ступінь розвитку людини, стало нагальною проблемою соціально-економічного розвитку, отож ООН уже тривалий час обчислює індекс людського розвитку. При цьому враховують такі показники: середня тривалість життя, рівень грамотності та освіти, дохід на душу населення. Досвід застосування цього показника свідчив, що він не враховує суспільно-політичної активності, ступеня розвитку демократії в країні. Саме на цьому напрямі відбувається удосконалення індексу людського розвитку і він дедалі повніше відображає процеси розвитку людини. На жаль, за цим рейтингом Україна посідає 80-те місце, а Польща – 37-ме, Естонія – 42-ге, Литва – 49-ге, Латвія – 53-тє і Росія – 60-тє. Це вимагає особливої уваги до проблем поліпшення умов життя населення, насамперед, до підвищення його доходів, а також до охорони здоров'я.

Найперспективнішим процесом у європейській *вищій школі* (ВШ) XXI ст. є загальновідомий Болонський процес. Проте стосовно необхідності створення

Європейського простору вищої освіти існують два протилежні підходи: романтичний – висловлений, зокрема, президентом Європейської комісії Р. Проді, і песимістичний – сформульований відомим польським дослідником вищої освіти М. Квієком.

Як зазначив Р. Проді, європейська ВШ повинна стати у світі найпопулярнішою. Її конкурентна позиція має підвищуватися не через копіювання американської освітньої моделі, а через збагачення розмаїття систем ВО («Idea dell' Europa». – Rome: Il Mulino, 1999).

Проте М. Квієк, навпаки, вважає, що «об'єднаній Європі не потрібні вузьконаціональні університети; метою викладання та досліджень стає скоріше уніфікація, ніж ізоляція специфічних національних традицій».

Проявами цього є різні форми транснаціональної освіти, зростаюча кількість приватних, корпоративних ВНЗ. Тому йдеться про необхідність пошуку балансу цілей як у загальноєвропейському, так і в національному вимірі. Головним є підвищення конкурентоспроможності ВШ, мобільності студентів, викладачів, дослідників, адміністративного персоналу європейських вищих навчальних закладів (СВНЗ), здатності випускників до працевлаштування в умовах глобального ринку праці.

Ці та інші заходи, визначені у Болонській декларації, є лише інструментами здійснення головних цілей. Це, насамперед, введення двоступеневої вищої освіти – бакалавра і магістра, запровадження європейського зразка додатка до диплома, європейської системи залікових одиниць (кредитів), узгодження національних систем оцінки якості освіти та акредитації. Головні ж цілі Болонського процесу полягають у наступному:

1. Підвищення якості освітніх послуг та набуття європейською освітою незаперечних конкурентних переваг.
2. Розширення доступу до європейської освіти.
3. Формування єдиного ринку праці вищої кваліфікації в Європі.
4. Розширення мобільності студентів та викладачів.
5. Прийняття системи порівняння ступенів вищої освіти з видачею зрозумілих в усіх країнах Європи додатків до дипломів.

На підставі аналізу діяльності міжнародних організацій та інтеграційних об'єднань пропонується класифікувати останніх на три групи залежно від мети регулювання та трактування поняття «освіта» (табл. 1) [1, с. 297–301].

При цьому запропоновано розглядати *механізм регулювання інтеграційних процесів у сфері освітніх послуг* як сукупність взаємопов'язаних процесів (розвиток «економік, заснованих на знаннях»; активізація діяльності в рамках міжнародних та регіональних угод зі співробітництва між системами вищої освіти – Болонська декларація, між вищими навчальними закладами – Велика Хартія університетів; розвиток комерційних відносин в освітній сфері; транснаціоналізація освіти), що сприяють підвищенню конкурентоспроможності європейських систем вищої освіти загалом і європейських вищих навчальних закладів зокрема шляхом створення умов для розширення і зміцнення зв'язків між країнами у сфері освіти.

Таблиця 1

Класифікація міжнародних організацій та інтеграційних об'єднань, що регулюють інтеграційні процеси у сфері освітніх послуг

Група	Міжнародні організації і інтеграційні об'єднання	Концепція освіти	Мета регулювання
I	– Європейський Союз – Рада Європи – Європейська асоціація університетів	Освіта – суспільний товар	Розвиток Зони європейської вищої освіти (Болонський процес)
II	– Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури – Світовий Банк	Освіта – основа розвитку сучасної економіки	Фінансове забезпечення розвитку сфери освітніх послуг
III	– Світова організація торгівлі – Організація економічного співробітництва та розвитку	Освіта – товар, що продається та купується	Регулювання процесу купівлі-продажу освітніх послуг

Країни-учасниці Болонського процесу прагнуть розбудувати Загальноєвропейський простір вищої освіти на основі принципів якості і прозорості, побудувати суспільство, що базується на знаннях. Оскільки у сфері вищої освіти переплелися дослідницька діяльність, освіта й інновація, вона також є ключем до конкурентоспроможності Європи. До 2010 р. передбачено забезпечити автономність вищих навчальних закладів, яка є необхідною для здійснення затверджених реформ, необхідності стабільного фінансування таких закладів.

Загальноєвропейський простір вищої освіти базується на трьох циклах навчання. При цьому кожен рівень сприяє успішному працевлаштуванню, подальшому отриманню знань, умінь і навичок й утвердженню активної громадянської позиції тих, хто навчається. Наднаціональна система кваліфікацій, узгоджений пакет європейських стандартів і керівних принципів забезпечення та визнання ступенів і термінів навчання також є ключовими елементами структури Загальноєвропейського простору вищої освіти.

Оскільки Болонський процес веде до створення Загальноєвропейського простору вищої освіти, то доцільним є розгляд заходів, які необхідно вжити для забезпечення безперервності розвитку після 2010 р.

В процесі освіти молодь має оволодіти такими ключовими компетенціями, як політичні та соціальні, пов'язані зі здатністю брати активну участь у процесі спільного прийняття рішень, у громадському житті; компетенції, що визначають підготовленість до життя у багатокультурному й полікультурному суспільстві, здатність підтримувати і поширювати клімат толерантності, поваги до людей інших культур, мов і релігій; компетенції, які визначають комунікативні вміння усного і письмового спілкування, в тому числі іноземними мовами, та забезпечують інтеграцію людини в суспільство й систему нових суспільних відносин; компетенції, пов'язані з появою інформаційного суспільства – володіння новими технологіями, уміння їхнього застосування, здатність аналізувати й добирати різну інформацію, обсяги якої постійно зростають; компетенції, що реалізують здатність і бажання неперервного здобуття освіти.

В Україні, як і в інших розвинутих країнах світу, вищу освіту визнано однією з провідних галузей розвитку суспільства. Стратегічні напрямки розвитку вищої освіти визначено Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України.

Вища освіта в Україні – це, насамперед, проблема конкурентоспроможності сучасної науки та освіти в контексті процесу об'єднання Європи, що супроводжується формуванням спільного освітнього і наукового простору, пов'язаного з розробкою єдиних критеріїв і стандартів освіти.

Сьогодні в Україні доволі швидко розвивається матеріальна база недержавних вузів, порівняно з державними вузами, хоча позабюджетні надходження останніми роками значно більші за рахунок платної форми навчання, вартість якого тут, зазвичай, вища. Проте недержавні вузи витрачають ці фінанси на підвищення зарплати, щоб зацікавити кращих викладачів, а також на розвиток матеріальної бази. Державні вузи, які отримують значно більші ресурси, не особливо займаються покращенням своєї матеріальної бази, оскільки прямо в цьому не зацікавлені. Тут прекрасно розуміють, що бюджетні засоби як надходили, так і будуть надходити. За традицією керівниками власне цих вузів прищеплюється негативне ставлення до недержавних вузів. Виникає чергове запитання – чому апріорі вважають, що доктор або кандидат наук читатиме лекції в недержавних вузах гірше, ніж через дорогу – в державному.

Необхідність реформування системи освіти України, її удосконалення і підвищення рівня якості є найважливішою соціокультурною проблемою, яка значною мірою зумовлена процесами глобалізації та потребами формування позитивних умов для індивідуального розвитку людини, її соціалізації та самореалізації в цілому світі [2]. Тому у державній програмі розвитку вищої освіти на 2005–2007 рр. поставлено завдання створити національну систему зовнішнього оцінювання та моніторингу якості освіти, здійснивши поетапне його впровадження.

Поки що тестування здійснюється на рівні випускників середньої школи, і тоді цей іспит стає водночас і вступним. Вже нині ми маємо 5 центрів незалежного тестування. Програма передбачає також забезпечення підвищення ефективності наукових досліджень у вищих навчальних закладах. При цьому можна зазначити, що розподіл коштів на науку відбувається на конкурсній основі. Тобто ті наукові школи, які про себе заявляють і виграють конкурси, відповідно, й підтримують.

Нині одним із промовистих показників ефективності роботи вищого навчального закладу є, зокрема, його міжнародні зв'язки. В Україні щороку зростає кількість студентів-іноземців. Це є не тільки джерелом надходження валютних коштів, а й свідченням певного визнання української вищої освіти.

Проте практично неможливо в рамках одного рівня розподілити студентів за двома програмами (спеціаліста і магістра). Навіть отримавши диплом спеціаліста, випускники згодом проходять програму магістра. На відміну від диплома спеціаліста, який сприймають як проміжний документ, що має меншу цінність, магістерський диплом визнається практикою і користується більшою популярністю у студентів.

Магістерська освіта дає переваги під час працевлаштування, передусім на спільні підприємства. При цьому зникає проблема непорівняльності здобутої, наприклад, в Україні і Польщі освіти з рівнями освіти західних університетів.

Наявність магістерської програми дає змогу зекономити кошти для здобуття повної освіти, оскільки позбавляє необхідності проходити програму спеціаліста.

Додипломна освіта повинна завершуватися присвоєнням якогось одного завершеного титулу – бакалавра чи спеціаліста (а не двох – бакалавра і спеціаліста). Здібні, обдаровані студенти повинні мати змогу підготовки до наукової та викладацької роботи через магістратуру. Основним науковим ступенем, як і в цілому світі, має бути доктор, а не кандидат наук, як сьогодні в Україні та деяких інших постсоціалістичних країнах.

У Польщі завершується відповідна трансформація у напрямі стандартів Євросоюзу. При цьому, як засвідчують результати досліджень, найвищий попит на фахівців з економічної освіти, зокрема спеціалістів у галузі маркетингу та управління. Подібна тенденція спостерігається і в Україні. Про це свідчить ріст приватних вищих навчальних закладів з економічної освіти у цих та інших країнах.

Перший у Польщі приватний ВНЗ (Вища школа бізнесу та управління) створено 1991 р. у Варшаві. Вже 1994 р. він отримав дозвіл на присвоєння звання магістра за спеціальністю «Економіка», а 1998 р. – за спеціальністю «Управління». Форму діяльності школи свого часу використано у Франції, Німеччині, Великобританії та Китаю.

У США функціонують 2119 ВНЗ, з яких державні становлять 63 %, недержавні – 37 %, а кількість студентів у них, відповідно, 81 і 19 %¹.

¹ Розрахунки виконано за даними офіційної статистики США (American Colleges and Universities. – Washington : Nation. Center for Educ. Statistics, 2005. – P. 678; Book of Facts.

Нині система вищої освіти в США включає три основні категорії навчальних закладів:

1. Дворічні коледжі. Рівень кваліфікації – молодший фахівець.
2. Чотирирічні коледжі, що дають змогу здобути ступінь бакалавра.
3. Університети, в структурі яких можуть існувати один або декілька дворічних і декілька чотирирічних коледжів. Термін навчання визначають індивідуально для кожного здобувача.

Кожному рівню освіти відповідає певна кваліфікація і вчений ступінь, створення закладів бізнес-освіти – Центрів планування кар'єри та працевлаштування. Центри стають посередниками між підприємцями та студентами в питаннях ефективних місць практик і працевлаштування, розширення можливості доступу до навчання працівників за рахунок підприємств.

Паралельно втілюється в життя ідея введення державних іменних фінансових зобов'язань (у США – «освітні ваучери»).

Лауреат Нобелівської премії М. Фрідман 1995 р. висловився за приватизацію більшої частини громадських шкіл. Решта, на його думку, покликані конкурувати за учнів з приватних шкіл. Отже, фрідманівська ідея – дати учням публічних шкіл оплачене «ваучером» право перейти в приватну школу з якіснішою освітою.

«Ваучеризація» забезпечить різке збільшення фінансування вищої освіти.

Між тим, вища освіта не є об'єктом «купівлі-продажу», а поняття «освітня послуга» стосується не власне вищої освіти, а, швидше, доступу до ресурсів системи вищої освіти.

Всесвітньо відомий спеціаліст у галузі сучасного менеджменту П. Друкер стверджує, що освіта не підпорядковується правилам «вільного ринку», економічним законам попиту і пропозиції, не відзначається високою ціновою чутливістю, не підходить під стандартні економічні моделі. Чому? Насамперед тому, що вищу освіту, як і багато інших людських цінностей, не можна вважати об'єктом торгу.

Головна умова успіху в роботі вищих навчальних закладів – індивідуалізація навчально-виховного процесу. Йдеться про відпрацювання методів індивідуальної роботи з кращими студентами і з тими, хто потребує допомоги в корекції знань, щоб максимально розкрились особисті якості та можливості кожного.

Однак, як свідчить світовий досвід, будь-які спроби забезпечити якісний навчально-виховний процес без розвитку наукових досліджень приречений на невдачу, оскільки обмежує творчі можливості викладачів і студентів, зумовлює до самообмеження і застою.

Чи може сьогодні наука, наприклад, у Польщі чи Україні забезпечити відповідні наукові дослідження, зокрема стосовно підручної літератури, на рівні світових?

Аналіз інформації (1993–1999 рр.), одержаної завдяки міжнародній базі даних National Science Indicators (NSI), дає підстави стверджувати: світовий науковий клуб сьогодні очолюють США, Великобританія, Японія, Німеччина, Франція, Канада, Італія, Росія, Австралія і Нідерланди. Польща в цьому переліку про ранги, куди входять 100 країн, займає 18-те місце.

Серед країн Європейського Співтовариства (крім Люксембургу, по якому в NSI немає даних), Польща, за часткою публікацій у світовому потоці, займає 9-те місце, випереджуючи Данію, Фінляндію, Австрію, Грецію, Ірландію й Португалію.

У галузі біохімії та біофізики Польща займає 10-те місце. Вона випереджає 5 наступних за нею країн – Австрію, Фінляндію, Грецію, Ірландію і Португалію. А ось з математики і фізики Польща займає достойне місце – відповідно, 6-й і 5-й ранги.

Існує і така проблема, як міцність (стійкість) знань, зокрема під час перевірок, акредитацій. Студент не все пам'ятає. Отож завдання викладача в процесі викладу – підкреслити, які основні поняття, закономірності, проблеми потрібно міцно засвоїти, а які можуть бути, у разі необхідності, почерпнуті самостійно із відомих джерел. У наш комп'ютерний час (Інтернет тощо) це – не проблема.

Для всіх економічних спеціальностей важливим є лідерство в бізнесі. Тому для навчання управління підприємствами необхідно створювати команди (навички для групової роботи).

Можливо, при виконанні курсових, дипломних робіт доцільним буде запровадити додаткові модулі з: управління персоналом, організації команди, управління проектом, навичок укладення переговорів і лідерства (переговорів з покупцями, постачальниками, партнерами тощо). А для цього потрібні активні методи навчання, відповідні технічні засоби і, головне, вміння зацікавити студентів самостійною роботою.

Отже, завдання викладача – науково обґрунтувати завдання кожної теми, рекомендованої літератури, оволодіння методикою виконання завдань з використанням комп'ютерної техніки, Інтернету.

Треба розвивати і вдосконалювати навчально-матеріальну базу, нарівні з державними ВНЗ забезпечити приватні відповідними нормативними документами і матеріалами, розширювати й поглиблювати співробітництво з державними ВНЗ (проведення навчально-методичної і науково-дослідної роботи).

Доцільним є критичне вивчення нових нетрадиційних методів навчання, зокрема електронного. Сьогодні на ринку збільшено перелік послуг дистанційного навчання і ця тенденція дедалі посилюється. Нині, наприклад, у США, загальновизнаний курс перепідготовки фірми «Microsoft» цінніший, аніж освіта, здобута на природничому факультеті якогось знаменитого університету.

На ринку послуг превалюють курси з управління виробництвом, на другому місці – інформатика. Нові споживачі (учні) вимагають широкого вибору і можливостей навчання. Можна не сумніватися в тому, що ці вимоги покупця «товару» буде задоволено. Але при цьому постає питання: невже споживач і справді найліпше може оцінити, який курсовий матеріал йому більше відповідає? Освіта – значно складніший «продукт», аніж зубна паста чи пральний порошок. Цілком залежний від споживача ринок освіти навряд чи зможе в найближчій перспективі прислужитися найвищим інтересам суспільства.

А лекція, як і сотні років тому, навіть якщо сучасна аудиторія нашпигована проекторами, магнітофонами, телевізорами, комп'ютерами, зберігає свою унікальну роль засобу типового спілкування з особистими якостями лектора і феномену зворотного зв'язку його і слухачів.

Існує пряма залежність між процвітанням національної економіки і такими якостями її громадян, як освіченість, а звідси – економність і бережливість, працелюбність, наполегливість, чесність і терпимість. Такі якості, як ксенофобія, релігійна нетерпимість, корупція, гарантують бідність широких мас населення і повільний розвиток економіки. Італійський економіст Г. Табелліні проаналізував рівень освіти і якість політичних інститутів у 69-ти європейських регіонах. Його висновок: обсяг ВВП і темпи економічного росту вищі у тих регіонах, де вища освіченість людей. Там процвітають взаємна повага, віра в індивідуальну ініціативу людини і повагу до закону.

В середньому, чим вищий рівень освіти, тим менша ймовірність того, що отримана від предків культурна спадщина може негативно вплинути на рівень довіри між двома країнами. Адже освіченіші люди менше підпадають під вплив традицій і загальноприйнятих переконань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бузько *И. Р.* Европейские интеграционные тенденции развития сферы образовательных услуг / И. Р. Бузько В. Л. Бабаевская // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. трудов. – Донецк : ДонНУ, 2005. – С. 297–301.
2. Модернізація вищої освіти в Україні і Болонський процес / М. Ф. Степко // Освіта. – 2004. – 25 серпня – 1 вересня.
3. Чухно *А.* Нова економічна політика / А. Чухно // Економіка України. – 2005. – № 7. – С. 18.
4. Statistical annual of the USA (American Colleges and Universities. – Washington : Nation. Center for Educ. Statistics, 2005. – P. 678.
5. Book of Facts. – N.Y. : Funk and Wagnalls Co., 2005. – P. 1254.
6. Peterson's Guides Annual Survey of Undergraduate Institutions. – N.Y., 2005. – P. 486.

Стаття надійшла до редколегії 25.09.2011

Прийнята до друку 05.11.2011

**ADJUSTING OF INTEGRATION PROCESSES IS IN THE FIELD
OF EDUCATIONAL SERVICES****Yuriy Prysiazhniuk**

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska St., 1, Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 239-44-63*

International education is considered in XXI century and place of Ukraine in given educational services. Approaches are analyzed in European space of higher education. Classification of international organizations and integration associations that regulate integration processes in the field of educational services is offered.

Key words: integration, educational services.

**РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ
В СФЕРЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ****Юрий Присяжнюк**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, Украина, 79000, тел.(032) 239-44-63*

Рассмотрено международное образование в XXI веке и место Украины в предоставлении образовательных услуг. Проанализированы подходы в Европейском пространстве высшего образования. Предложена классификация международных организаций и интеграционных объединений, которые регулируют интеграционные процессы в сфере образовательных услуг.

Ключевые слова: интеграция, образовательные услуги.